

Research Article

India's Economic Diplomacy in Israel (from 2014 to 2023)

Parham Pourramezan^{1*}

1. PhD in Political Sciences, Researcher of Conflict and Cooperation in the Middle East, Middle East Center for Scientific Research and Strategic Studies, Tehran, Iran

Article history:

Received: 31/05/2024

Accepted: 24/08/2024

Abstract

With the collapse of the Soviet Union and the beginning of the era of globalization, the multilateralism approach was formed in international relations, and economic diplomacy became more important as a tool to expand economic cooperation among countries and realize their interests. India has increasingly engaged with Israel, using economic diplomacy to secure energy security, pursue strategic interests, and advance its development-oriented foreign policy. On the other hand, Israel has expanded its economic relations with other countries to improve its geopolitical position. The main question of this research is: what are the characteristics of India's economic diplomacy strategy towards Israel, and what goals does it aim to achieve? This research was carried out qualitatively and with a descriptive-analytical approach, and its information was collected from various sources such as books, articles, and reports. This research shows that using its smart power, India seeks to adopt Israel's right-wing as a suitable governance model, spread Indian culture in Israel, and create strategic depth against China.

Keywords: Economic diplomacy, India, Middle East, Israel, interdependence

Please cite this article as:

Pourramezan, P. (2024). India's Economic Diplomacy in Israel (from 2014 to 2023). *Iranian Journal of Asian Studies*, 1(1) 221-244 <https://doi.org/10.22099/IJAS.2024.50872.1009>.

* Corresponding author:

E-mail address: parhampourramezan@ut.ac.ir

مقاله پژوهشی

دیپلماسی اقتصادی هندوستان در اسرائیل (از ۲۰۱۴ تا ۲۰۲۳) پرهام پوررمضان*

۱. دکترای تخصصی علوم سیاسی، پژوهشگر گروه کشمکش و همکاری در خاورمیانه، مرکز پژوهش‌های علمی و مطالعات استراتژیک خاورمیانه، تهران، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۶/۰۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۳/۱۱

اطلاعات مقاله

چکیده

از سال ۲۰۱۴ که نارندرا مودی به‌عنوان نخست‌وزیر هندوستان انتخاب شد، روابط اقتصادی و دیپلماتیک میان هندوستان و اسرائیل به‌طور چشمگیری گسترش یافته است. این تحولات نه‌تنها به تحکیم روابط دوجانبه کمک کرده بلکه تأثیرات متعدد سیاسی، اقتصادی و فرهنگی را نیز به همراه داشته است. هندوستان به‌عنوان یکی از بزرگ‌ترین اقتصادهای درحال توسعه، به دنبال گسترش نفوذ خود در عرصه بین‌المللی است و اسرائیل به‌عنوان یک ساختار پیشرفته با فناوری‌های نوین، به‌عنوان یک شریک استراتژیک در این راستا شناخته می‌شود. با توجه به این موارد، پرسش اصلی در این پژوهش آن است که راهبرد دیپلماسی اقتصادی هند در برابر اسرائیل دارای چه ویژگی‌هایی و تبیین‌کننده چه اهدافی است؟ روش پژوهش استفاده‌شده در این مقاله کیفی و با رویکرد توصیفی-تحلیلی است. همچنین ابزار گردآوری اطلاعات در این مقاله، کتب، مقالات، گزارش‌ها و پایگاه‌های اینترنتی است. این پژوهش می‌کوشد تا این فرضیه را به آزمون بگذارد که دیپلماسی اقتصادی هندوستان در برابر اسرائیل از سال ۲۰۱۴ تا ۲۰۲۳ تأثیر مثبتی بر روی روابط اقتصادی دوجانبه و توسعه فناوری‌های نوین داشته است. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که هندوستان به‌عنوان یکی از بزرگ‌ترین بازارهای جهان، به دنبال جذب سرمایه‌گذاری‌های اسرائیلی و فناوری‌های پیشرفته این کشور بوده است. این تعاملات نشان‌دهنده وابستگی متقابل در زمینه‌های فناوری، کشاورزی و دفاع است.

واژگان کلیدی: دیپلماسی اقتصادی، هندوستان، خاورمیانه، اسرائیل، وابستگی متقابل

استناد به این مقاله:

پوررمضان، پرهام (۱۴۰۳). دیپلماسی اقتصادی هندوستان در اسرائیل (از ۲۰۱۴ تا ۲۰۲۳). *مجله ایرانی مطالعات آسیا*. ۱. (۱). ۲۲۱-۲۴۴.

* نویسنده مسئول:

E-mail address: parhampourramezan@ut.ac.ir

سرآغاز

با فروپاشی شوروی و پایان جنگ سرد، عصری پدیدار شد که از آن با عنوان جهانی شدن می‌توان یاد کرد. مهم‌ترین شاخصه این عصر آن بود که دوجانبه‌گرایی پیشا فروپاشی شوروی، به یک‌جانبه‌گرایی ایالات متحده در پسافروپاشی شوروی تبدیل و با بسط نظری مفهوم جهانی شدن، چندجانبه‌گرایی نیز به مفروضات روابط بین‌الملل افزوده شد. یکی از کشورهایی که در این عصر توانست در نظم نوین بین‌المللی به عنوان یک بازیگر مهم نقش‌آفرینی کند، هندوستان بوده است. از این‌رو در جهان امروز، ارتباط و وابستگی متقابل در کنار عواملی چون الزام‌های سیاست‌های جغرافیایی، کشور هند را بر این امر استوار کرده که در دکترین سیاست خارجی خود جایگاه والایی برای ساختارهای سیاسی منطقه خاورمیانه، به‌ویژه رژیم اسرائیل در نظر بگیرد. این کشور توانسته است همکاری‌های خود با این رژیم را در ابعاد گوناگونی از جمله مسائل اقتصادی، بازرگانی، انرژی و غیره گسترش دهد.

با روی کار آمدن نارندرا مودی^۱ به عنوان نخست‌وزیر هندوستان، این روند سیر فزاینده‌ای را طی کرده است. در میان ساختارهای سیاسی منطقه خاورمیانه رژیم اسرائیل در راهبردهای سیاست خارجی هند به عنوان ساختار سیاسی ویژه‌ای تلقی می‌شود. دلیل این مهم را می‌توان در ابعاد گوناگون از جمله همکاری‌های راهبردی دفاعی، سیاسی اقتصادی دانست. هندوستان به عنوان یکی از بزرگ‌ترین اقتصادهای نوظهور جهان، از سال ۲۰۱۴ میلادی به بعد، رویکردهای جدیدی را در عرصه دیپلماسی اقتصادی خود در پیش گرفته است. این دوره زمانی نه تنها شاهد تغییرات عمده در سیاست‌های داخلی و خارجی هندوستان بوده، بلکه زمینه‌ساز روابط نزدیک‌تر با رژیم‌هایی نظیر اسرائیل شده است. اسرائیل، به عنوان یک رژیم پیشرفته با فناوری‌های نوین و ظرفیت‌های گسترده در زمینه‌های مختلف اقتصادی، به‌ویژه در حوزه‌هایی مانند فناوری اطلاعات، کشاورزی و دفاع، فرصت‌های زیادی را برای هندوستان فراهم آورده است. از سوی دیگر، هندوستان با چالش‌های مختلفی در حوزه‌های اقتصادی، اجتماعی و محیط‌زیستی مواجه است که نیازمند همکاری‌های بین‌المللی و بهره‌گیری از تجربیات دیگر کشورها از جمله اسرائیل است.

حال با توجه به موارد گفته شده، پرسش اصلی در این مقاله این است که راهبرد دیپلماسی اقتصادی هند در برابر اسرائیل دارای چه عناصری و تبیین کننده چه اهدافی است؟ روش پژوهش استفاده شده در این مقاله کیفی و با رویکرد توصیفی -تحلیلی است؛ بدین معنا که پژوهش توصیفی، جامعه، شرایط و پدیده‌ها را به طور صحیح و سیستماتیک توصیف می‌کند. این روش پژوهش به پرسش‌هایی که شامل چه چیزی، چه زمانی، کجا و چگونه هستند، پاسخ می‌دهد؛ ولی برای پاسخ به پرسش‌هایی که شامل چرا می‌شوند، کاربردی ندارد. در طراحی پژوهش توصیفی برای بررسی متغیرها انواع روش‌های کمی و کیفی به کار گرفته می‌شود. برخلاف پژوهش آزمایشی، پژوهشگر متغیرها را کنترل یا دست‌کاری نمی‌کند، ولی آن‌ها را مورد مشاهده و آزمون قرار می‌دهد (سید امامی، ۱۳۹۰: ۷۳). همچنین ابزار گردآوری اطلاعات در این مقاله، کتاب‌ها، مقالات، گزارش‌ها، پایگاه‌های اینترنتی و... است. این پژوهش از آنرو اهمیت دارد که در قالب پژوهش‌های انجام شده در حوزه مطالعات منطقه‌ای در ایران، تاکنون به آن پرداخته نشده است و از آنرو ضرورت دارد تا با تبیین و شناخت رویکردهای هند به عنوان یک بازیگر مهم در نظم نوین بین‌المللی، سیاست‌گذاری‌های ایران در حوزه دیپلماسی اقتصادی و نیز همکاری‌های منطقه‌ای ارتقاء یابد.

این پژوهش بعد از بررسی پیشینه پژوهش، به چارچوب نظری پژوهش که وابستگی متقابل است می‌پردازد. بخشی بعدی مقاله به دیپلماسی اقتصادی هند و اسرائیل پرداخته و مطالبی از جمله رویکردهای اقتصاد سیاسی دوجانبه، بیانیه‌های اقتصادی مشترک تحلیل گذاشته می‌شود و در نهایت در قالب نتیجه‌گیری یافته‌های پژوهش ارائه خواهد شد.

۱. پیشینه پژوهش

پیرامون موضوع پژوهش می‌توان پژوهش‌های پیشینی را به سه دسته صورت‌بندی کرد به این شکل که نخست کارهایی که به مسائل داخلی و خارجی اسرائیل اشاره دارد به طوری که حاجی یوسفی و دیگران (۱۳۸۸) در مقاله‌ای با عنوان «عوامل تأثیرگذار بر سیاست خارجی اسرائیل: ارائه مدلی تحلیلی» این ایده را دنبال می‌کنند که عوامل داخلی شامل خصوصیات جغرافیایی، گروه‌های داخلی، ویژگی‌های ملی و اجتماعی (فرهنگ) و افکار عمومی و عوامل خارجی

شامل ساختار نظام بین الملل، ماهیت اقتصاد جهانی، اتحادهای منطقه‌ای، نهادهای بین‌المللی و حقوق بین‌الملل نقش عوامل فرعی را در سیاست خارجی اسرائیل ایفا می‌کنند، اما ماهیت دولت اسرائیل عامل اصلی شکل‌دهنده و تأثیرگذار بر سیاست خارجی این دولت بوده است. همچنین افتخاری و دیگران (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل عوامل تأثیرگذار بر سیاست خارجی رژیم صهیونیستی (با تأکید بر نظریه جیمز روزنا)» این ایده را دنبال می‌کنند که سیاست خارجی اسرائیل با تأکید بر نظریه روزنا می‌تواند منطبق بر تأثیرات چهار عامل اصلی شکل گیرد که عبارت‌اند از: عوامل «ارضی»، «منزلی»، «انسانی» و «ساختاری» (غیرانسانی). در نگاهی دیگر فراز منش (۱۴۰۲) در مقاله‌ای با عنوان «الگوهای رفتاری سیاست خارجی اسرائیل ۱۹۴۸-۲۰۲۲» این ایده را دنبال می‌کند که سیاست خارجی اسرائیل از چهار منطق فکری امنیت‌محوری (تهاجمی و تدافعی)، عمل‌گرایی بدون چشم‌انداز، قوم‌گرایی و توجه ویژه به یهودیان خارج از اسرائیل (دیاپورا)، اقتصاد بازار و فناوری محور. در دوران حاضر، روابط خارجی اسرائیل در یک‌روند متحول بر اساس الگوهای فوق نسبت به سایر بازیگران منطقه‌ای و بین‌المللی که تدوین و اجرا می‌شود پیروی می‌کند؛ و درنهایت باید بیان کرد که نیاکوئی و دیگران (۱۳۹۴) در مقاله‌ای با عنوان «دیپلماسی انرژی اسرائیل: مبانی و اهداف منطقه‌ای» این ایده را دنبال می‌کند که حفظ امنیت به‌مثابه یک نیاز حیاتی و یکی از مهم‌ترین نگرانی‌های تل‌آویو از مهم‌ترین اولویت‌های سیاست خارجی آن است. یکی از ابزارهایی که می‌تواند تا حدودی به رفع تهدیدات امنیتی این رژیم کمک کند، دیپلماسی انرژی فعال برای کاهش مخاطرات امنیتی و بهبود امنیت انرژی است؛ با توجه به این‌که اسرائیل از دیپلماسی انرژی در جهت ارتقای جایگاه منطقه‌ای و رفع یا تقلیل تهدیدات امنیتی خویش بهره می‌جوید.

دوم، شامل آثاری است که به مسائل داخلی و خارجی هند اشاره دارد؛ به‌طوری‌که طاهری (۱۳۹۵) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی ظرفیت‌ها و چالش‌های هند برای تبدیل‌شدن به یک قدرت بزرگ با رویکرد آینده‌پژوهی» این ایده را دنبال می‌کند که درست است که کشور هندوستان دارای ظرفیت‌هایی همچون جمعیت فراوان، قطب فناوری جهان و همچنین برخورداری از یک دموکراسی مطلوب است اما با چالش‌های مهمی ازجمله کمبود انرژی نیز مواجه است که به‌عنوان یک مانع مهم در ابرقدرت شدن این کشور تلقی می‌شود. همچنین جعفری و دیگران (۱۴۰۰) در مقاله‌ای با عنوان «چندجانبه‌گرایی؛ چالش‌ها و فرصت‌های

سیاست خارجی هند در تعامل با حقوق بین‌الملل» این ایده را دنبال می‌کنند که در دوران پسا دوقطبی که با پایان جنگ سرد در عرصه بین‌الملل به وجود آمد شاهدیم که سیاست خارجی هندوستان تغییر ویژه‌ای کرد؛ به‌طوری‌که سیاست خارجی این کشور از یک راهبرد ایدئولوژی‌محور عدم تعهد تبدیل به یک راهبرد عمل‌گرایی در عصر چندجانبه‌گرایی شده است. در نگاهی دیگر تیشه‌یار (۱۳۹۹) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی روند توسعه سیاسی دولت در جامعه هندوستان» این ایده را دنبال می‌کند که کاربست نظریه‌های توسعه در کشور هند کمی دشوار است به‌طوری‌که این نظریات نمی‌تواند چالش‌های موجود در این کشور ازجمله روند کاهنده سوادآموزی، فقر در ابعاد مختلف و کمبود جمعیت شهرنشین را توجیه کند، ازاین‌رو دولت حاکم بر این کشور باید در مسائل داخلی به‌ناچار اقتدارگرا شود و با کمک سیاست خارجی توسعه‌گرا بتواند بر این مشکلات فائق آید و درنهایت دهقانی و دیگران (۱۳۹۹) در مقاله‌ای با عنوان «چشم‌اندازها و چالش‌های قدرت نرم هند در پرتو دموکراسی و توسعه اقتصادی» بر این امر استوارند که رقابت میان هند و چین سبب شده است که هندوستان در ارتقاء تأثیرگذاری قدرت نرم خود در اذهان جهانیان کوشش کند به‌طوری‌که هند با دو ابزار جامعه مدنی و دموکراسی که وضعیت بهتری نسبت به چین در این زمینه دارد توانسته است برای خود مقبولیت کسب کند.

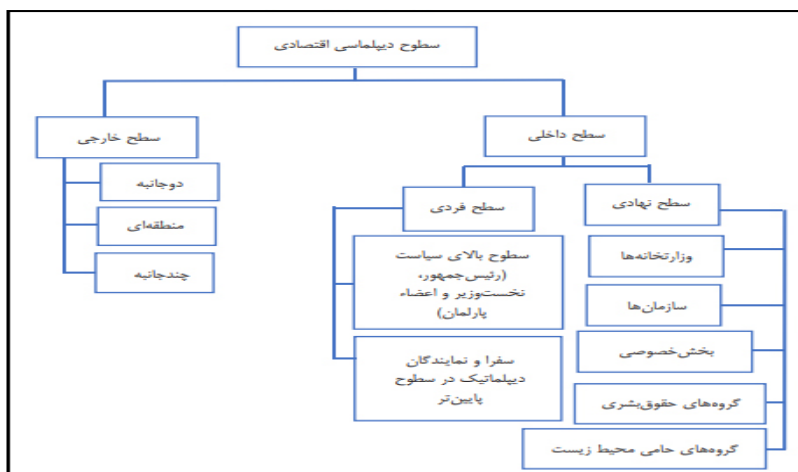
سوم آن دسته از کارهایی است که به روابط دوجانبه هندو اسرائیل به‌ویژه در امر اقتصاد اشاره دارد؛ به‌طوری‌که الرکابی (۱۳۹۰) در مقاله‌ای با عنوان «سیاست خاورمیانه‌ای هند و اسرائیل؛ از تضاد تا همکاری» این ایده را دنبال می‌کند که تا پیش از فروپاشی شوروی و شروع مذاکرات سازش، هند همواره ناقد صریح سیاست‌ها و رفتارهای اسرائیل بود؛ اسرائیل در سیاست خاورمیانه‌ای هند جایگاهی نداشت و دولت‌های مختلف برآمده از گروه‌ها و احزاب متفاوت هندی به دلیل حمایت افکار عمومی از فلسطینیان و لزوم توجه به خواسته‌های اقلیت بانفوذ مسلمان، از برقراری رابطه با اسرائیل اکراه داشتند. شروع روند سازش و تمایل ساف به مذاکره با اسرائیل و نیز سقوط حامی قدیمی هند (شوروی) از مهم‌ترین دلایل برقراری رابطه با اسرائیل به شمار می‌رود. در نگاهی دیگر سیمبر و دیگران (۱۳۹۹) در مقاله‌ای با عنوان «سیاست تعهدات چندگانه هند در قبال ایران و اسرائیل: دلایل و پیامدها» این ایده را دنبال می‌کنند که سیاست خارجی هند در قبال اسرائیل و به‌طور کل منطقه خاورمیانه از سیاستی

ایدئولوژیک و جهان سوم‌گرایانه که بر اصول عدم تعهد مبتنی بوده است به سیاست تعهدات چندگانه و چندجانبه مبتنی بر ضرورت‌های دسترسی به منابع انرژی‌های نفت و گاز، بازارها، تسلیحات نظامی تغییر یافته است؛ و درنهایت، معتضد راد (۱۳۹۸) در مقاله‌ای با عنوان «تحولات قدرت جهانی، هند و رویکرد آن به غرب آسیا» این ایده را دنبال می‌کند که رویکرد هند در قبال غرب آسیا مشخصاً تحت تأثیر سیاست‌های خاورمیانه‌ای ایالات متحده قرار دارد و همین امر تعامل هند با ایران را با دشواری مواجه خواهد کرد و در راستای سیاست‌های اسرائیل شکل می‌گیرد. در نمونه پژوهش‌هایی که به‌عنوان پیشینه در این مقاله درج شده، می‌توان به‌طور نمایانی رویکرد نظری و یا برداشت‌هایی بر مبنای تجربه‌های سال‌های پیشین را دید. وجه تمایز این مقاله با دیگر آثار پژوهشی را می‌توان در ارجاع‌دهی به مطالب به‌روز و تبیین واقعیت‌های نوین در روابط دوجانبه هند و اسرائیل دانست. نکته دارای اهمیت دیگر نیز این است که در این پژوهش کوشش شده تا در منظر، هم‌راستا پژوهش‌های بالا گام برداشته شود و با یک خوانش نوین، کوشش بر ارزیابی روابط اقتصادی میان این دو کشور شود.

۳. چارچوب نظری

دیپلماسی اقتصادی

یکی از ابزارهای نوین و کارآمد دولت‌ها برای کنش در فضای بین‌المللی و دستیابی به موقعیت بهتر در اقتصاد جهانی، دیپلماسی اقتصادی است. این نوع دیپلماسی عبارت است از نخست، اقدام‌های رسمی دیپلماتیک که دسترسی به بازارهای خارجی را برای کسب‌وکارهای ملی تسهیل می‌کنند؛ دوم آنکه در کوشش برای جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی است و سوم آنکه بر اثرگذاری روی قوانین بین‌المللی در راستای پیشبرد منافع ملی تأکید می‌کنند. گفتمانی است که دیپلماسی اقتصادی، شامل مفاهیمی همچون تحریم‌ها و مجازات به‌منظور در فشار گذاشتن کشورها و یا کمک‌های توسعه‌ای و پشتیبانی‌های اقتصادی برای یارگیری در صحنه بین‌المللی نیز است. در ادامه، انواع سطوح دیپلماسی اقتصادی به‌صورت نمودار ارائه می‌شود.

نمودار شماره ۱: سطوح دیپلماسی اقتصادی (پور رمضان، ۱۴۰۱)

نظریه وابستگی متقابل^۱

یکی از نظریات مهم در علم روابط بین‌الملل، لیبرالیسم است. این نظریه در دوگانه تنش‌زدایی و تنش‌زایی، تنش‌زدایی را با مفروض‌های مهمی همچون تحول شگرف در عرصه بین‌الملل و همچنین کاهش تعارض‌ها میان دولت‌ها دنبال می‌کند. بر همین بنیان، طرفداران این نظریه بر این باورند که یکی از مهم‌ترین پیوندها، پیوند مبتنی بر اقتصاد میان دو کشور است (مشیرزاده، ۱۳۹۶: ۳۸). یکی از کسانی که بر روی نظریه وابستگی متقابل مطالعه کرده، هالیدی^۲ است. وی در مطالعاتش این ایده را دنبال می‌کند که این نظریه، رهیافتی بر مبنای انترناسیونالیسم^۳ است و این بدان معناست که مسائل در ابعاد منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای در گذار به‌سوی جهانی‌شدن هستند و همین امر سبب شده تا روابط بر محور همکاری میان کشورها فزاینده شود (قوام، ۱۳۹۷: ۸۳). در تعریفی مشخص از وابستگی متقابل، ریچارد روزکرانس^۴ بر این باور است که وابستگی متقابل در قالب یک ساختار نظام‌مند است که در این امر، ساختارهای سیاسی با توجه

1. Interdependence theory
2. Holliday
3. Internationalism
4. Richard Rosecrance

به موقعیت خود در ابعاد منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای، اهداف گوناگونی ازجمله یکسان‌گرایی قدرت، رفاه، اطلاعات و تکنولوژی را پی می‌گیرند (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۹۴: ۹۱). برخی دیگر همانند کوهن^۱ و نای^۲ این ایده را دنبال می‌کنند که وابستگی متقابل را می‌توان در ساختار مفهومی وابستگی در دوجانبه‌گرایی مطرح کرد و در نهایت کوپر^۳ بر این باور است که در وابستگی متقابل، اولویت با امر اقتصاد است (مشیرزاده، ۵۱: ۱۳۹۶). در عرصه بین‌الملل این نظریه را می‌توان دارای مفروضه‌هایی دانست که عبارت‌اند از:

۱. مسیرهای ارتباطی: در مسیر ارتباطی میان کشورها، ارتباطات به دو شکل طرح می‌شود؛ در وهله نخست می‌توان ارتباط میان دولت‌ها و در وهله بعدی ارتباط میان افراد تأثیرگذار طرفین و حکومت‌ها را طرح کرد (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۹۴: ۱۱۵).
۲. نگاه اقتصادگرا: در این امر نمی‌توان از اولویت سخن نگفت، ازاین‌رو راهبردهای زمانی هر کشور، انتخاب‌کننده نگرش و روش آن کشور است؛ اما به‌طور کلی می‌توان گفت که در وهله نخست، اولویت با اقتصاد و در وهله بعدی با امنیت است (مشیرزاده، ۱۳۹۶: ۵۱).
۳. عدم زور و تنش: کوهن بر این باور است که در وابستگی متقابل، زور یک مفهوم ارزشمند نیست و تنش باید جای خود را به همکاری آن هم در بعد اقتصاد دهد (قوام، ۱۳۹۷: ۱۱۵).

از آنجایی که در علم سیاست مطالب در سایه‌هایی از یکدیگر حتی در مفاهیم خرد و کلان شکل می‌گیرند می‌توان گفت در راستای ارتباط این دو مفهوم یعنی دیپلماسی اقتصادی و وابستگی متقابل به یکدیگر باید مطرح کرد که به‌طور دقیق این دیپلماسی به‌منظور دستیابی به منافع اقتصادی، جذب سرمایه‌گذاری، توسعه بازارها و افزایش صادرات طراحی می‌شود و در نگاهی دیگر نظریه وابستگی متقابل نیز در معنای امری که با تغییرات اقتصادی و سیاسی در یک کشور می‌تواند تأثیرات قابل‌توجهی بر سایر کشورها بگذارد در نظام جهانی کنونی، از اهمیت والایی برخوردار است و به مقوله دیپلماسی اقتصادی نگاه تسهیل‌گرایانه دارد. ازاین‌رو می‌توان بیان کرد که دیپلماسی اقتصادی و نظریه وابستگی متقابل دو مفهوم کلیدی در عرصه

1. Keohane

2. Nye

3. Cooper

روابط بین‌الملل و اقتصاد سیاسی هستند که به‌ویژه در بررسی‌های مربوط به تعاملات بین کشوری و پیامدهای اقتصادی این تعاملات بسیار مهم است. با بررسی همکاری‌هایی که هندوستان و اسرائیل در زمینه‌های گوناگون از جمله اقتصادی و سیاسی در راستای تعاملات داشته‌اند می‌توان دریافت روابط متقابل این دو کشور مصداقی از وابستگی متقابل است. درنهایت با توجه به مطالبی که در سطرهای پیشین گفته شد، می‌توان متصور بود که در راستای بررسی روابط اقتصادی دوجانبه میان هند و اسرائیل یا در کلان نگرش دیپلماسی اقتصادی هند نسبت به اسرائیل، این نظریه از جامعیت و قوام کامل برای شکل‌گیری روابط اقتصادی گفته‌شده برخوردار است.

۴. دیپلماسی اقتصادی هندوستان نسبت به اسرائیل

۴-۱. دیپلماسی اقتصادی هند در کلان‌روند اقتصاد سیاسی

اقتصاد سیاسی هند تحت رهبری نارندرا مودی از زمان به قدرت رسیدن حزب بهاراتیا جاناتا^۱ در سال ۲۰۱۴ و تثبیت قدرت خود در انتخابات عمومی ۲۰۱۹ دستخوش تغییرات قابل توجهی شده است. در دوره تصدی مودی به‌عنوان نخست‌وزیر، دولت بی جی پی یک برنامه ملی‌گرایانه هندو را دنبال می‌کند. دولت مودی بر رشد اقتصادی قوی نظارت داشته است، به‌طوری‌که تولید ناخالص ملی هند از ۲۰۳۹ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۴ به ۳۷۳۹ میلیارد دلار در آخر سال ۲۰۲۳ میلادی رسیده است. هند در حال حاضر پنجمین اقتصاد بزرگ جهان است و آمارها گویای آن است که به‌زودی از بریتانیا پیشی می‌گیرد و همچنین پیش‌بینی می‌شود تا سال ۲۰۳۰ به سومین اقتصاد بزرگ دنیا تبدیل شود. این رشد تا حدی به دلیل سیاست‌های دولت مودی از اندیشه‌های نوین اقتصادی و افزایش جذابیت هند برای سرمایه‌گذاران جهانی است. دولت مودی برای ایجاد مشاغل مولد برای نیروی کار بزرگ غیرماهر و فقیر هند کوشش بسیاری کرده است. بااین‌همه، در سبد اشتغال این کشور حدود ۴۰ درصد از کارگران در بخش کشاورزی و تنها حدود ۲۰ درصد در بخش تولید یا خدمات تجاری کار می‌کنند. از سوی دیگر، بیکاری و تورم همچنان دغدغه اصلی بسیاری از رأی‌دهندگان است و این امر

سبب شده تا دولت مودی به دلیل عدم شفافیت در مورد داده‌های فقر و اشتغال موردانتقاد قرار گیرد. ازاین‌رو، ارزیابی تأثیر کامل سیاست‌های اقتصادی دولت او دشوار است. گفتنی است که نگرانی‌هایی درباره افزایش نابرابری در هند به چشم می‌خورد و آمارها بیانگر این امر است که فساد و مسائلی همچون رشوه روند فزاینده‌ای پیدا کرده است و نخبگان اقتصادی و سیاسی این کشور گرایش بسیار زیادی به مال‌اندوزی منفی پیدا کرده‌اند. به‌طورکلی، اقتصاد سیاسی هند تحت رهبری مودی با رشد اقتصادی قوی، اما همچنین افزایش نابرابری، چالش‌ها در ایجاد شغل و دیگر مسائل در سیاست‌های ملی روبرو است. با توجه به چالش‌هایی که در زمینه اقتصاد سیاسی هند گفته شد، این کشور گرایش به امضای توافق‌نامه جامع با کشور امارات متحده عربی پیدا کرده تا از راه سرمایه‌گذاری اماراتی‌ها بتواند بر مشکلات اقتصاد سیاسی و سیاست داخلی احتمالی خود فائق آید. تبیین‌گر این امر، افزایش تجارت سالانه غیرنفتی دوجانبه تا رسیدن به مرز ۱۰۰ میلیارد دلار و پیش‌بینی افزایش تجارت خدمات در پنج سال آینده از ۲۰۲۴ است (پوررمضان و تیشه یار، ۱۴۰۳).

حال با تحلیل اقتصاد سیاسی هند در زمان نارندرا مودی می‌توان بیان کرد که از زمان روی کار آمدن وی دیپلماسی اقتصادی هند رویکردهای متفاوتی ازجمله سیاست‌های اقتصادی نگاه به شرق^۱ به معنای تقویت روابط اقتصادی و سیاست‌های متقابل با کشورهای آسیا و اقیانوس آرام (Ashan, 2024)، مشارکت‌های اقتصادی دوجانبه و چندجانبه به معنای اینکه هند تلاش می‌کند تا با کشورهایی مانند ایالات متحده، ژاپن و استرالیا و همچنین سازمان‌ها و اتحادیه‌های اقتصادی مانند آسیا-پاسفیک و سازمان همکاری شانگهای، روابط تجاری و اقتصادی خود را گسترش دهد (Werleman, 2021)؛ جذب سرمایه‌گذار خارجی بدین معنا که با اجرای برنامه‌هایی از قبیل ساخت هند^۲، هند دیجیتال به دنبال جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی و تقویت صنعت داخلی خود است. این برنامه‌ها به رشد صنایع و نوآوری این کشور کمک می‌کنند (Mehta, 2022).

-
1. Act East Policy
 2. Make in India

۴-۲. نگاهی به ساختار سیاست خارجی اسرائیل

اصول اصلی سیاست خارجی اسرائیل در دوران پیش‌ازین رژیم پدیدار شد و با ایدئولوژی صهیونیستی و درس‌هایی از هولوکاست روند فزاینده پیدا کرد. هدف اصلی این سیاست، تأمین امنیت یک کشور یهودی مستقل در سرزمین اسرائیل و پناهگاهی امن برای یهودیان جهان بود و هنوز هم این سیاست را دنبال می‌شود. یکی دیگر از عوامل مسلط در شکل‌گیری سیاست خارجی اسرائیل، نیاز به مواجهه با موقعیت چالش‌برانگیز ژئواستراتژیک این ساختار سیاسی در مدل یک سرزمین کوچک بود. در نگاهی دیگر کمبود منابع طبیعی تا زمان کشف انبارهای گاز طبیعی در آب در منطقه انحصاری اقتصادی اسرائیل طی دهه گذشته؛ جوامع شکننده یهودی در سراسر جهان و ساختاری متخاصم، سبب شد این ملاحظات در کنار هم در دستور کار سیاست خارجی اسرائیل قرار گیرد و بر روابط اسرائیل با جامعه بین‌المللی، از قدرت‌های جهانی گرفته تا کشورهای جهان سوم تأثیر بگذارد. پس از حفظ یک برنامه نسبتاً ثابت سیاست خارجی در طول قرن بیستم، در قرن بیست و یکم، دولت اسرائیل تغییرات قابل توجهی در سیاست به‌ویژه در دولت‌های متوالی بنیامین نتانیاهو ایجاد کرد. این تغییرات شامل توقف مذاکرات اسرائیل و فلسطین برای صلح، کمپین بلندپایه علیه برنامه‌ها و تسلیحات هسته‌ای ایران؛ تأکید بیشتر بر حوزه دریایی و تقویت روابط با رهبران غیر لیبرال در سراسر جهان بود (Oxfodre, 2023). نکته شایان ذکر این است که با مطالعه و تحلیل اسناد سیاست خارجی رژیم اسرائیل و نگاهی بلندمدت به کنش‌های این رژیم، به اصولی مهم در سیاست خارجی این رژیم مواجه می‌شویم که شامل «مشروعیت‌سازی»، «فراهم کردن امنیت و ائتلاف‌سازی» و «ایجاد وابستگی و نفوذ» است. طبق این اصول، اسرائیل از سال ۱۹۴۸ تا به امروز، دکترین‌های مختلفی را طراحی و اجرا کرده که نقطه مشترک همه آن‌ها رسیدن به این سه اصل است. پیش از عملیات طوفان الاقصی و با روی کار آمدن نتانیاهو، موارد زیر در دستور کار در سیاست خارجی اسرائیل قرار گرفت:

الف. ایجاد اجماع جهانی همراه با برنامه‌های اسرائیل و کاهش تنش‌های بین‌المللی علیه اسرائیل؛

ب. کم‌رنگ کردن مؤلفه فلسطین در جهان و ایجاد وابستگی و ائتلاف با کشورهای مختلف که در ذیل آن عادی‌سازی روابط به کشورهای همسایه و مسلمان مطرح می‌شود؛

- ج. آسیب زدن مستقیم به مرکز فرماندهی جبهه مقاومت یعنی ایران به جای مبارزه با عناصر دیگر این جبهه با عنوان دکترین مقابله با سر هشت‌پا؛
- د. افزایش هزینه تنش با رژیم اسرائیل از طریق ایجاد کريدورهایی با محوریت سرزمین‌های اشغالی و افزایش ضریب امنیت و مشروعیت از این مسیر (مرتضوی، ۱۳۹۱).

۳-۴. هند و اسرائیل از دوری تا نزدیکی اقتصادی؛ رویکرد حزب بی جی پی

در سپتامبر ۱۹۵۰، جواهر لعل نهرو نخست‌وزیر وقت هندوستان، اسرائیل را به رسمیت شناخت. چند ماه بعد اسرائیل یک دفتر تجاری در بمبئی افتتاح کرد که به تدریج تبدیل به یک نمایندگی کنسولی شد و اولین کنسولگری اسرائیل در ژوئن ۱۹۵۳ مسئولیت امور دیپلماتیک اسرائیل در هند را بر عهده گرفت. در نهایت با سفر والتر ایتان مدیرکل وزارت خارجه وقت اسرائیل به هندوستان، نهرو در راستای روابط دیپلماتیک تلاش‌های فراوانی را صورت داد (Kumaraswamy, 1995)؛ اما به تدریج انبوهی از تحولات منطقه‌ای و بین‌المللی مانع از هرگونه تعامل و تفاهم معنی‌دار بین هند و اسرائیل شد. بحران سوئز در سال ۱۹۵۶ و دوستی جدید نهرو با جمال عبدالناصر رئیس‌جمهور مصر، مانع از پیشرفت شد. رهبران هند شروع به استدلال کردند که «زمان برای عادی‌سازی» فرا نرسیده است. تمایل اولیه و عدم تمایل بعدی آن به برقراری روابط یکی از جنجالی‌ترین جنبه‌های سیاست خارجی هند است (Bris, 2021). این شکل از رابطه ادامه یافت تا هنگامی که روابط رسمی در سال ۱۹۹۲ برقرار شد، روابط دفاعی و تجاری بالا گرفت و اسرائیل به سرعت به دومین شریک دفاعی بزرگ هند تبدیل شد. با این حال، دو ملت هنوز از روابط نزدیکی برخوردار نبودند. آریل شارون اولین نخست‌وزیر اسرائیل بود که در سال ۲۰۰۳ به هند سفر کرد و در آنجا با اعتراض‌های گسترده مردم هند مواجه شد. علاوه بر این، هند مرتباً در مجمع عمومی سازمان ملل متحد علیه اسرائیل رأی می‌داد؛ اما پس از انتخاب مودی در سال ۲۰۱۴، این رابطه شروع به چرخش دوستانه کرد. در سال‌های ۲۰۱۵ و ۲۰۱۶، هند در جریان رأی‌گیری سازمان ملل که در مورد اینکه اسرائیل باید به دلیل جنایات جنگی ادعایی‌اش در جریان بحران غزه در سال ۲۰۱۴ به دادگاه کیفری بین‌المللی معرفی شود، رأی ممتنع داد. در سال ۲۰۱۷، مودی اولین نخست‌وزیر هند بود که به اسرائیل سفر کرد. امروزه این رابطه طیف وسیعی از گردشگری گرفته تا دفاع را در برمی‌گیرد.

برخی حتی استدلال کرده‌اند که ناسیونالیسم هندو حزب مودی بهاراتیا جاناتا و حزب راست‌گرای لیکود به رهبری بنیامین نتانیاهو، نخست‌وزیر اسرائیل و اتحاد آن با ناسیونالیست‌های افراطی راست‌گرا، یک ایدئولوژی قومی و ضد اسلامی مشترک دارند که دو کشور را به هم نزدیک‌تر کرده است (cf, 2023).

با این حال، حتی با وجود این تحولات، اظهارات مودی درباره اسرائیل و اینکه چقدر سریع از اسرائیل حمایت کرد، قابل توجه است. هند روابط بسیار خوبی با عربستان سعودی و منطقه خاورمیانه دارد. به‌طور علنی، هند همچنان از آرمان فلسطین حمایت می‌کند و در سال ۲۰۱۸ میزبان محمود عباس، رئیس تشکیلات خودگردان فلسطین در دهلی‌نو بود؛ اما وضعیت ژئوپلیتیک هند و سیاست داخلی هند تغییر کرده است. نه تنها روابط نزدیکی با اسرائیل دارد، بلکه هند امروز شریک استراتژیک نزدیک ایالات متحده و متحد سرسخت اسرائیل است. ثبات در خاورمیانه برای هند مهم است، زیرا علاوه بر روابط این کشور با کشورهای عرب، تعداد زیادی از مهاجران هندی در قالب دیاسپورا در این منطقه ساکن و کار می‌کنند. علاوه بر این، هند که خود به شدت در برابر حملات گروه‌های تروریستی خود را آسیب‌پذیر می‌بیند، نگرانی‌های امنیتی دوجانبه‌ای را با رژیم اسرائیل احساس می‌کند که شاهد این امر را می‌توان در بیانیه مودی ملاحظه کرد که رابطه خود با اسرائیل را نه تنها دوستانه، بلکه حتی برای منافع استراتژیک بلندمدت هندوستان حیاتی می‌بیند.

در دولت بی جی پی به رهبری مودی، سیاست خارجی هند بر بهبود روابط با کشورهای همسایه در جنوب آسیا، تعامل با نظام همسایگی گسترده جنوب شرقی آسیا و تقویت روابط با قدرت‌های بزرگ و پیرامونی متمرکز شده است. برخی از ویژگی‌های کلیدی سیاست خارجی این دولت شامل تلقی سیاست خارجی به عنوان ابزار منافع ملی، بهبود روابط با کشورهای کلیدی برای کمک به توسعه اقتصادی و ارتقای جایگاه جهانی هند و تقویت منافع امنیتی آن است. سیاست خارجی مودی از استراتژی قدیمی هند مبنی بر عدم تعهد به‌طور فزاینده‌ای فاصله گرفته و از ایالات متحده و استراتژی نوینش در اقیانوس آرام برای ایجاد تعادل در برابر چین و باز نگه داشتن منطقه به‌دور از اجبار استقبال کرده است. سیاست خارجی مودی را می‌توان ترکیبی از ژئوپلیتیک به رهبری ملی‌گرایان و ژئواکونومیک مصلحت‌گرا، با تمرکز بر نئورئالیسم و کنار گذاشتن تدریجی عدم تعهد دانست. دولت مودی به دلیل توجه به امور

خارجی، ازجمله موفقیت در کنترل رقبای اصلی هند، یعنی چین و پاکستان، برای تأمین منافع ملی هند موردستایش قرار گرفته است (پور رمضان، تیشه یار، ۱۴۰۳).

۴-۴. تحلیل بیانیه مشترک میان هند و اسرائیل

نارندرا مودی نخست‌وزیر هند در پایان سفر رسمی خود به اسرائیل در سال ۲۰۱۷ به همراه همتای خود در این رژیم، بیانیه‌ای مشترک را تنظیم کردند که می‌توان از آن به‌عنوان نقشه راه روابط دو کشور در ابعاد گوناگون یاد کرد. در ادامه به بندهای آن خواهیم پرداخت:

۱. به مناسبت بیست و پنجمین سالگرد برقراری روابط دیپلماتیک بین دو ساختار، نارندرا مودی، نخست‌وزیر مودی به دعوت بنیامین نتانیاهو، نخست‌وزیر اسرائیل، از اسرائیل بازدید کرد. این اولین سفر تاریخی نخست‌وزیر هند به اسرائیل در راستای دوستی پایدار بین مردمان آن‌ها است که روابط دوجانبه را به یک مشارکت استراتژیک ارتقا خواهد داد؛

۲. این دو رهبر با اشاره به اینکه آن‌ها نماینده دو مهد تمدن هستند که میراث‌های مربوطه خود را در طول قرن‌ها پرورش داده‌اند و با توجه به اینکه در طول تاریخ، جوامع یهودی همیشه در هند سکونت داشته‌اند و با آن‌ها به گرمی و احترام رفتار شده است دو طرف باید به در راستای یک رابطه گسترده بر مبنای بخش‌ها و ظرفیت‌های گروه فرهنگی دو طرف کوشش کنند؛

۳. با بررسی توسعه روابط پس از ربع قرن روابط دیپلماتیک، دو رهبر بر روی ابتکارات و سیاست‌هایی به توافق رسیدند که منعکس‌کننده اهداف و آرزوهای هر دو ملت و گسترش تلاش‌های مشترک آن‌ها در طیف گسترده‌ای از زمینه‌ها باشد. آن‌ها توافق کردند که دو کشور به شرکای نزدیک در توسعه، فناوری، نوآوری، کارآفرینی، دفاع و امنیت تبدیل خواهند شد و باید در این راستا تلاش کنند؛

۴. هند و اسرائیل با به رسمیت شناختن محوریت خود برای توسعه، توافق کردند که مشارکت استراتژیک در حوزه آب و کشاورزی ایجاد کنند و این بدان معناست که این مشارکت بر حفظ آب، تصفیه فاضلاب و استفاده مجدد از آن برای کشاورزی، نمک‌زدایی، اصلاحات آب و پاک‌سازی تمرکز خواهد داشت؛

۵. دو نخست‌وزیر بر اهمیت تحقق ظرفیت‌های کامل تجارت و سرمایه‌گذاری دوجانبه تأکید کردند. آن‌ها کارگروه هند و اسرائیل را موظف کردند تا توصیه‌های اولیه در این زمینه ارائه

- دهند. هر دو رهبر بر لزوم تقویت همکاری‌های دوجانبه در نوآوری و کارآفرینی تأکید کردند و خواستار همکاری بیشتر در زمینه استارت آپ‌ها شدند؛
۶. هند و اسرائیل با درک اهمیت تسهیل جابجایی بازرگانان و تجار، بر انتظارات خود تأکید کردند که اعطای ویزای چندباره ورود به بازرگانان تا پنج سال موجب تشویق مبادلات اقتصادی و تجاری بیشتر در هر دو کشور خواهد شد؛
۷. دو نخست‌وزیر از انعقاد یادداشت تفاهم برای ایجاد صندوق تحقیق و توسعه و نوآوری صنعتی هند و اسرائیل توسط وزارت علوم و فناوری هند و مرجع ملی نوآوری فناوری اسرائیل با کمک‌های مالی و فناوری ایالات متحده آمریکا استقبال کردند. این تفاهم‌نامه نقش مهمی در توانمندسازی شرکت‌های هندی و اسرائیلی برای انجام پروژه‌های تحقیق و توسعه مشترک که منجر به توسعه فناوری‌ها و محصولات نوآورانه‌ای می‌شود دارد که در راستای کاربردی کردن و تجاری کردن این امر هر دو طرف باید کوشش کنند؛
۸. هر دو رهبر از همکاری مداوم بین آژانس فضایی اسرائیل^۱ و سازمان تحقیقات فضایی هند^۲ استقبال کردند. آن‌ها از امضای سه تفاهم‌نامه و طرح همکاری در زمینه همکاری در راستای مسائل هسته‌ای ابراز خرسندی کردند. همچنین آن‌ها دو آژانس فضایی را تشویق کردند تا روابط رو به رشد را برای منافع متقابل افزایش دهند.
۹. با تأکید مجدد بر اهمیت همکاری‌های دفاعی دوجانبه در طول سال‌ها، توافق شد که تحولات آتی در این حوزه باید بر توسعه مشترک محصولات دفاعی از جمله انتقال فناوری از اسرائیل با تأکید ویژه بر تولیدات دفاعی بومی هندوستان متمرکز شود؛
۱۰. هند و اسرائیل متعهد به ارتقای امنیت و ثبات در فضای سایبری در سطوح دولتی و خصوصی هستند. نخست‌وزیران بر اهمیت گفت‌وگوی تقویت‌شده بین مقامات ملی سایبری خود تأکید کردند و تعهد خود را برای گسترش و تسریع همکاری‌های خود در این زمینه از جمله ترسیم نقشه راه متقابل برای اجرای آن ابراز کردند. هر دو طرف همچنین

1. ISA
2. ISRO

ارزش تقویت و نهادینه کردن همکاری گسترده خود را در زمینه مسائل سایبری از طریق چارچوبی برای همکاری در حوزه امنیت سایبری به رسمیت می‌شناسند؛

۱۱. دو رهبر با اشاره به اهمیت افزایش ارتباطات مردمی بین هند و اسرائیل هستند، به‌طوری‌که توافق کردند که ارتقای سفر و گردشگری را در هر دو جهت تسهیل کنند، ازجمله از طریق تقویت بیشتر ارتباطات هوایی بین هند و اسرائیل.

۱۲. دو طرف توافق کردند سطح روابط اقتصادی خود را تا ۱۰ سال آینده به ظرفیتی چند برابر برسانند که توافقات اقتصادی صورت گرفته نیز بر همین مبنا صورت پذیرفته است (وزارت امور خارجه، ۲۰۱۷).

در یک نگاه تحلیلی می‌توان بیان کرد که با روی کار آمدن دولت مودی تغییرات فراوانی در روابط هند و اسرائیل صورت گرفته است؛ به‌طوری‌که این کشور رابطه با اسرائیل را یک رابطه مقطعی و کوتاه‌مدت نمی‌داند بلکه این رابطه یک رابطه راهبردی و بر مبنای روابط اقتصادی مطرح کرده است به‌طوری‌که از ابزار اقتصاد استفاده کرده است تا از آنجایی‌که هندوستان در بلوک کشورهای حامی ایالات متحده تعریف می‌شود از حمایت آمریکا و رژیم اسرائیل استفاده کند تا بتواند در مقابل رقیب دیرینه خود یعنی چین به کنش‌گری بپردازد که شاهد این امر را می‌توان در ارتقا روابط دفاعی و اقتصادی این دو ساختار که در بندهای گوناگون این توافق‌نامه نهاده شده است ملاحظه کرد.

در نگاهی دیگر هر دو کشور به‌شدت بر فناوری و نوآوری تأکید دارند. اسرائیل به‌عنوان یکی از قطب‌های استارت آپ شناخته می‌شود و در زمینه‌های تکنولوژیک پیشرفته مانند اطلاعات، سایبری و بیوتکنولوژی تخصص دارد. هند نیز به‌سرعت در حال توسعه در این زمینه‌هاست. همکاری در این زمینه می‌تواند به هر دو کشور کمک کند تا در سطح جهانی رقابتی‌تر شوند. یکی از محورهای مهم همکاری میان اسرائیل و هند در بخش کشاورزی و مدیریت منابع آبی است. اسرائیل تجربیات زیادی در زمینه کشاورزی با تکنولوژی بالا و مدیریت هوشمند آب دارد که می‌تواند به بهبود کشاورزی و امنیت غذایی در هند کمک کند. روابط دفاعی میان اسرائیل و هند نیز به‌شدت توسعه یافته است. اسرائیل به‌عنوان یک تأمین‌کننده اصلی تجهیزات و فناوری‌های نظامی وارد بازار هند شده است. این همکاری نه تنها

منجر به افزایش ظرفیت دفاعی هند می‌شود بلکه به بهبود منافع امنیتی مشترک کمک می‌کند. درنهایت باید بیان کرد مشارکت هند و اسرائیل بر مبنای جنبه‌های مختلف مشارکت بین هند و اسرائیل را با تمرکز خاص بر محرک غالب و تعاملی دفاعی بین دو طرف که در چارچوب مکمل‌های متقابل شکل گرفته است، موردتوجه قرار می‌گیرد.

۴-۵. ابعاد همکاری‌های هند و اسرائیل

- کشاورزی: یکی از جنبه‌های منحصربه‌فرد روابط هند و اسرائیل، همکاری رو به رشد آن‌ها در زمینه آب و کشاورزی است که نقطه آغاز آن از سال ۲۰۱۷ است. با توجه به سابقه چشمگیر اسرائیل در تجدیدپذیری فاضلاب آن هم به‌صورت ۹۰ درصدی، مقام‌های هندی در کنار سازمان توسعه بین‌المللی اسرائیل، برای مبارزه با بحران کم‌آبی کنونی، بیش از ۳۰ پروژه اسرائیلی در هند آغاز کرده‌اند که به جنبه‌های مختلف از جمله توزیع و مدیریت آب، تشخیص نشت، تصفیه فاضلاب، نمک‌زدایی و امنیت آب می‌پردازند. با بررسی روند همکاری آن‌ها می‌توان دریافت که نه تنها مشارکت دولتی و خصوصی در پروژه‌های آبیاری قطره‌ای و نمک‌زدایی موفقیت‌آمیز بوده است، بلکه همکاری دانشگاه‌ها نیز نتایج امیدوارکننده‌ای را در سه تا چهار سال گذشته نشان داده است. هند تنها کشوری است که اسرائیل یک متخصص منابع آب را به‌عنوان رایزن امور آبی در سفارت خود در دهلی مستقر کرده است که وظیفه این فرد این است که در چهار رکن کشاورزی، صنعت، طبیعت و مصرف شهری به هندیان کمک بر اساس آمارها تخمین زده می‌شود که هندی‌ها با کمک اسرائیلی‌ها، هر سال ۲۵ میلیون نهال سبزیجات با کیفیت بالا و ۴۰۰۰۰۰ گیاه میوه باکیفیت تولید می‌کنند و درعین‌حال به تعداد زیادی از کشاورزان هندی نیز جدیدترین فناوری‌های کشاورزی آموزش داده می‌شود (orfonline, 2023).

- انرژی: هند و اسرائیل در حال کار برای اولین توافق خود برای همکاری در بخش انرژی‌های تجدیدپذیر و گسترش روابط استراتژیک خود در زمینه امنیت انرژی هستند. هند مایل است از ظرفیت‌های اسرائیل در فناوری‌های انرژی پاک استفاده کند تا به اهداف بلند پروازانه تولید انرژی تجدید پذیر خود برسد که این امر در زمینه کاهش گازهای گلخانه‌ای نیز معنا می‌شود. در نقطه مقابل اسرائیل قصد دارد تا سال ۲۰۲۲ سهم نفت در بخش حمل‌ونقل خود را ۳۰

درصد و تا سال ۲۰۲۵ تا ۶۰ درصد کاهش دهد. این کشور اخیراً مقداری گاز کشف کرده است. در جدیدترین ملاقات همتایان انرژی دو طرف توافقنامه‌ای امضا شد که از جمله موضوع‌های همکاری در این توافقنامه راه‌های ممکن برای همکاری مانند ظرفیت‌سازی در انرژی‌های تجدیدپذیر، تبادل هیئت‌ها و تحقیق و توسعه مشترک خواهد بود. استراتژی دولت هند برای تمرکز بر انرژی‌های تجدیدپذیر نیز از این واقعیت ناشی می‌شود که هند دارای هزینه واردات انرژی در حدود ۱۵۰ میلیارد دلار دارد که انتظار می‌رود این رقم تا سال ۲۰۳۰ به ۳۰۰ میلیارد دلار برسد. هند ۸۰ درصد نفت خام و ۱۸ درصد گاز طبیعی خود را وارد می‌کند (Livemint, 2023).

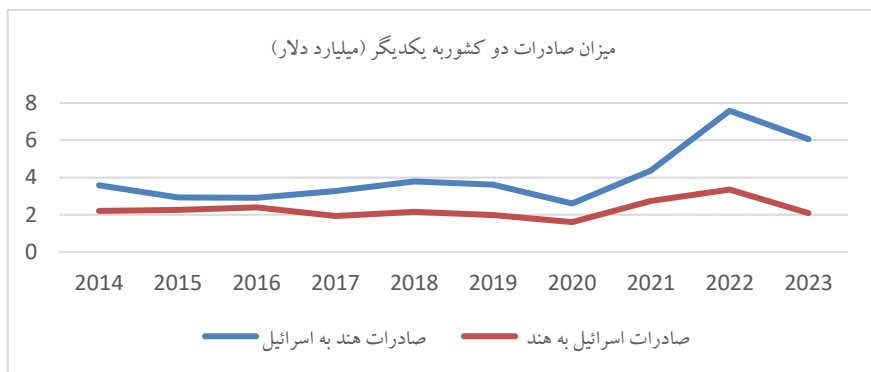
۴-۶. دیاسپورا عاملی تحکیم‌بخش در روابط هند و اسرائیل

با توجه به آخرین سنجش دیاسپورا هندی در اسرائیل در سال ۲۰۲۱ می‌توان بیان کرد که ۸۵۰۰۰ یهودی هندی‌الاصل در این رژیم زندگی می‌کنند که می‌توان ترکیب زیستی آن‌ها را به‌صورت اینکه اکثریت آن‌ها از ماهاراشترا (بنی اسرائیلی) و تعداد نسبتاً کمتری از کرالا (یهودیان کوچینی) و کلکته (یهودیان بغدادی) هستند بیان کرد. در این رابطه نکته حائز اهمیت این است که نسل قدیمی مهاجران هنوز پیوند عمیقی با هند دارد، اما نسل جوان به‌طور فزاینده‌ای در جامعه اسرائیل جذب شده است. هندی‌ها در اسرائیل همواره در تلاش‌اند تا فرهنگ پرتلاش و کوشش بودن مردم هند را به عرصه نمایش درآورند. از این‌رو افراد گوناگونی از هند در اسرائیل مفتخر به جایزه و قدردانی شده‌اند که از آن‌ها می‌توان به کوچی کشاورز برجسته در سال ۲۰۰۵، شیخ منیر انصاری متولی آسایشگاه هندی در اورشلیم در سال ۲۰۱۱، دکتر لائل آ. بست، جراح قلب برجسته در سال ۲۰۱۷ و درنهایت وینود پوشکارنا رستوران‌دار برجسته هندی در سال ۲۰۲۳ اشاره کرد. هندی‌ها در اسرائیل در مشاغل گوناگون از صنعت آی تی، بازرگانی الماس مشغول به کارند. مودی در سفر خود به اسرائیل از هندی‌ها ساکن در اسرائیل بسیار تقدیر و تشکر کرد و آن‌ها را نمایندگان و سفیران فرهنگی دولت و مردم هند معرفی کرد (سفارت هند در اسرائیل، ۲۰۲۳).

جدول شماره ۱: میزان صادرات دوجانبه هند و اسرائیل

سال	میزان صادرات هند به اسرائیل (میلیارد دلار)	میزان صادرات اسرائیل به هند (میلیارد دلار)
۲۰۱۴	۳.۵۸	۲.۲
۲۰۱۵	۲.۹۲	۲.۲۵
۲۰۱۶	۲.۹۱	۲.۴
۲۰۱۷	۳.۲۷	۱.۹۳
۲۰۱۸	۳.۷۸	۲.۱۵
۲۰۱۹	۳.۶۱	۱.۹۸
۲۰۲۰	۲.۶	۱.۶
۲۰۲۱	۴.۳۸	۲.۷۴
۲۰۲۲	۷.۵۹	۳.۳۵
۲۰۲۳	۶.۰۵	۲.۰۸

منبع: www.OEC.com

نمودار شماره ۲: میزان صادرات دو کشور به یکدیگر (منبع: نگارنده)

فرجام سخن

همکاری‌های هندوستان و رژیم اسرائیل به عوامل چندوجهی وابسته است که شامل تاریخیچه مشترک، منافع استراتژیک و اقتصادی و چالش‌های امنیتی می‌شود. از زمان برقراری روابط دیپلماتیک در سال ۱۹۹۲، هر دو ساختار به دنبال تقویت همکاری‌های خود در زمینه‌های مختلفی چون دفاع، فناوری، کشاورزی و تجارت بوده‌اند. هند به‌عنوان یک کشور با جمعیت زیاد و اقتصادی در حال رشد، به همکاری با اسرائیل در زمینه‌های فناوری و امنیت توجه ویژه‌ای دارد. از سوی دیگر، اسرائیل به دنبال تأمین بازارهای جدید و گسترش نفوذ خود در آسیا است. چالش‌های امنیتی مشترکی مانند گروه‌های جهادی و تنش‌های منطقه‌ای، دو ساختار سیاسی را به هم نزدیک‌تر کرده و ضرورت همکاری‌های اطلاعاتی و نظامی را افزایش داده است. علاوه بر مسائل امنیتی، روابط تجاری نیز از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

با توجه به دستاوردهای چشمگیر در زمینه‌های فناوری، کشاورزی و صنعت دفاعی، روابط اقتصادی هند و اسرائیل به‌طور مداوم در حال گسترش است. این همکاری‌ها نه تنها به تقویت اقتصادی هر دو ساختار سیاسی کمک می‌کند، بلکه موجب افزایش قدرت نفوذ آن‌ها در صحنه بین‌المللی نیز می‌شود.

چین به‌عنوان یک قدرت بزرگ و در حال رشد نه تنها در عرصه‌های اقتصادی و نظامی، بلکه به‌عنوان یک عامل استراتژیک در روابط هند و اسرائیل نیز نقش قابل توجهی ایفا می‌کند. افزایش نفوذ چین در منطقه آسیا، به‌ویژه در راستای همکاری‌های استراتژیک با پاکستان و دیگر کشورها، ممکن است هند را ترغیب کند که به روابط خود با اسرائیل عمق بیشتری ببخشد. علاوه بر این، رقابت چین و هند در حوزه‌های فناوری و امنیت نیز می‌تواند به توسعه بیشتر همکاری‌های دفاعی و اقتصادی میان هند و اسرائیل منجر شود. از طرفی، چین با تلاش برای گسترش نفوذ خود در خاورمیانه و ایجاد روابط نزدیک با کشورهای عربی، ممکن است به چالش جدیدی برای هند و اسرائیل تبدیل شود؛ بنابراین، درک این پیوندهای چندگانه و تأثیرات آن‌ها بر امنیت و ثبات منطقه‌ای امری ضروری است. درنهایت، روابط هند و اسرائیل با توجه به نفوذ چین و تحولات جهانی، باید به‌عنوان یک فرآیند پویا و متغیر موردبررسی و تحلیل قرار گیرد. با توجه به این تحولات، سیاست‌گذاران هند و اسرائیل باید به‌دقت به

استراتژی‌های خود در واکنش به چالش‌ها و فرصت‌های ناشی از نقش چین در این روابط پردازند تا بتوانند به تقویت و تعمیق همکاری‌های خود ادامه دهند.

نکته شایان‌ذکر دیگر در راستای مشابهت‌های حکمرانی این است که هر دو جناح راست هند و اسرائیل به واسطه تکیه بر ملی‌گرایی افراطی، تقویت هویت فرهنگی و سیاست‌های اقتصادی نئولیبرالی شناخته می‌شوند. به علاوه، این دو گروه از زبان تنش‌زا و روش‌های غیرمترقبه برای تقویت پایگاه‌های اجتماعی و به حاشیه راندن مخالفان سیاسی خود استفاده می‌کنند. مشابهت‌های این دو جناح به‌ویژه در زمینه نگرش به مسائل قومی و دینی قابل‌توجه است. هر دو جناح با بهره‌گیری از نارضایتی‌های اجتماعی و اقتصادی به دنبال جلب حمایت عمومی هستند و از نگرانی‌های تاریخی و هویتی برای تحکیم موقعیت خود استفاده می‌کنند. این تاکتیک‌ها نه تنها به تقویت هویت‌های ملی کمک کرده، بلکه به تشدید اختلافات اجتماعی و تفرقه نیز انجامیده است. در نتیجه، می‌توان گفت که بررسی دقیق این مشابهت‌ها می‌تواند به درک بهتری از تأثیر ملی‌گرایی راست‌گرایی در سطح جهانی کمک کند. این مسئله نیازمند پژوهش‌های عمیق‌تری است تا بتوان به درک عمیق‌تری از دینامیک‌های داخلی و خارجی این جناح‌ها دست یافت و به تبعات آن‌ها بر آینده سیاسی و اجتماعی هر دو کشور پی برد.

باید باور کرد که روابط هندوستان و اسرائیل در سال‌های اخیر به‌خصوص در زمینه‌های مختلف از جمله اقتصادی، نظامی، فناوری و فرهنگی گسترش یافته است. این روابط بر پایه وابستگی متقابل دو کشور شکل گرفته است که هندوستان و اسرائیل هر دو از مزایای اقتصادی یکدیگر بهره‌مند می‌شوند. اسرائیل به‌عنوان یک کشور پیشرفته در فناوری و نوآوری، می‌تواند در توسعه صنایع و به‌ویژه فناوری اطلاعات، کشاورزی و آب به هندوستان کمک کند. هندوستان نیز با بازار بزرگ خود می‌تواند فرصت‌های تجاری زیادی برای محصولات اسرائیلی فراهم کند.

در این راستا، باید به چالش‌های موجود مانند انتقادات داخلی و بین‌المللی علیه سیاست‌های اسرائیل و تأثیرات آن بر روابط هند با کشورهای مسلمان نیز توجه کرد. با این حال، به نظر می‌رسد که منافع مشترک و نیازهای دو طرف در حال حاضر بر این چالش‌ها غلبه کرده و موجب تسریع در توسعه روابط میان هند و اسرائیل می‌شود؛ بنابراین، آینده این روابط به

شرایط جهانی و تحولات داخلی هر دو ساختار سیاسی وابسته خواهد بود و می‌تواند شاهد تغییرات معناداری بر اساس تغییرات راهبردی و اقتصادی باشد.

منابع

- حاجی یوسفی، امیرمحمد، اسلامی، محسن (۱۳۸۸). عوامل تأثیرگذار بر سیاست خارجی اسرائیل: ارائه مدلی تحلیلی، فصلنامه سیاست، ۳۰(۳)، ۱۷۷-۲۰۰.
- افتخاری، اصغر، بابایی، ابوالفضل (۱۳۹۷). تحلیل عوامل تأثیرگذار بر سیاست خارجی رژیم صهیونیستی (با تأکید بر نظریه جیمز روزنا)، فصلنامه جستارهای سیاسی، ۹(۳): ۵۳-۷۷.
- فرازمنش، احسان (۱۴۰۲). الگوهای رفتاری سیاست خارجی اسرائیل ۲۰۲۲-۱۹۴۸، فصلنامه مطالعات سیاسی بین‌النهرین، ۲(۲): ۲۶۸-۲۹۱.
- نیاکوئی، سید امیر، کریمی پور، داوود (۱۳۹۴). دیپلماسی انرژی اسرائیل: مبانی و اهداف منطقه‌ای، فصلنامه علمی تحقیقات سیاسی و بین‌المللی، ۲۲(۳): ۵۸-۲۷.
- طاهری، ابراهیم (۱۳۹۵). بررسی ظرفیت‌ها و چالش‌های هند برای تبدیل شدن به یک قدرت بزرگ با رویکرد آینده‌پژوهی، تحقیقات سیاسی و بین‌المللی، ۸(۴): ۱۵۷-۱۸۶.
- جعفری، افشین، غلامعلی، علی (۱۴۰۰). چندجانبه گرایی؛ چالش‌ها و فرصت‌های سیاست خارجی هند در تعامل با حقوق بین‌الملل، مطالعات شبه‌قاره، ۱۳(۲): ۶۸-۴۷.
- تیشه یار، ماندانا (۱۳۹۹). بررسی روند توسعه سیاسی دولت در جامعه هندوستان، دولت پژوهی، ۶(۳): ۸۷-۶۱.
- دهقانی، خسرو، بصیری، محمدعلی، یزدانی، عنایت‌الله (۱۴۰۰). چشم‌اندازها و چالش‌های قدرت نرم هند در پرتو دموکراسی و توسعه اقتصادی، پژوهش‌های روابط بین‌الملل، ۱۱(۱): ۷-۳۴.
- الركابی، محمدجواد (۱۳۹۰). سیاست خاورمیانه‌ای هند و اسرائیل؛ از تضاد تا همکاری، فصلنامه مطالعات جهان، ۱(۲): ۱۰۰-۷۳.
- سیمبر، رضا، رضا پور، دانیال، آذین، صدیقه، اسکندری نسب، علی (۱۳۹۹). سیاست تعهدات چندگانه و چندجانبه هند در قبال ایران و اسرائیل: دلایل و پیامدها، فصلنامه علمی مطالعات روابط بین‌الملل، ۱۳(۵۲): ۹۳-۶۹.
- معتضد راد، آناهیتا (۱۳۹۸). تحولات قدرت جهانی، هند و رویکرد آن به غرب آسیا، فصلنامه پژوهش‌های بین‌الملل، ۹(۳۵): ۲۰۵-۲۲۲.

- پوررمضان، پرهام، تیشه‌یار، ماندانا (۱۴۰۳). دیپلماسی اقتصادی هندوستان در عمان (از ۲۰۱۴ تا ۲۰۲۱)، فصلنامه سیاست خارجی، ۳۷(۴): ۲۰۴-۱۸۳.
- مرشایمر، جان (۱۳۹۱). *لابی اسرائیل و سیاست خارجی آمریکا*، ترجمه حسن مرتضوی، تهران: انتشارات ساقی.
- پوررمضان، پرهام (۱۴۰۱). تحلیل تأثیرات توسعه کریدورهای ترانزیتی بر ارتقاء جایگاه دیپلماسی اقتصادی جمهوری اسلامی ایران (مطالعه موردی: کریدور جنوب به شمال)، *مطالعات اقتصاد سیاسی بین‌الملل*، ۵(۲): ۶۵۹-۶۸۷.
- دهقانی فیروزآبادی، جلال (۱۳۹۴). *اصول و مبانی روابط بین‌الملل*، تهران: سمت.
- قوام، عبدالعلی (۱۳۹۸). *اصول سیاست خارجی و سیاست بین‌الملل*، تهران: سمت.
- کوهن، ساموئل برنارد (۱۳۸۹). *ژئوپلیتیک نظام جهانی*، ترجمه عباس کاردان، تهران: ابرار معاصر تهران.
- مجتهدزاده، پیروز (۱۳۹۳). *جغرافیای سیاسی و سیاست جغرافیایی*، تهران: سمت.
- مشیرزاده، حمیرا (۱۳۹۶). *تحول در نظریه‌های روابط بین‌الملل*، تهران: سمت.
- میرحیدر، دره و میرحبیبی، فاطمه سادات (۱۳۹۶). *سیر اندیشه در جغرافیای سیاسی سنتی و مدرن*، تهران: دانشگاه تهران.
- Kumaraswamy, P. R. (1995). India's Recognition of Israel, September 1950. *Middle Eastern Studies*, 31(1), 124-138.
<https://doi.org/10.1080/00263209508701044>
- Bris, A., et al (2021). Knights, Raiders, and Targets, *Journal of Banking & Finance*, 37(1), 1-19.
- Galistcheva, N. V., & Khromova, N. G. (2023). Economic Cooperation Between India and Israel. *World Economy and International Relations*, 67(10), 82-93. <https://doi.org/10.20542/0131-2227-2023-67-10-82-93>
- Shireen Mushtaq, Faryal Mazari, & Sabira Ahsan. (2024). Populism in India Under Modi Regime and its Implications for Pakistan. *NUST Journal of International Peace & Stability*. <https://doi.org/10.37540/njips.v7i1.160>
- Werleman, C. (2021, March 1). Rising Violence against Muslims in India Under Modi and BJP Rule. *Insight Turkey*. SETA Foundation. <https://doi.org/10.25253/99.2021232.3>
- Sharma, R. S., & Mehta, . S. (2020). Foreign policy of India under the Modi government. *International Journal of Political Science and Governance*, 2(2), 123-128.
<https://doi.org/10.33545/26646021.2020.v2.i2c.67>